



## УДК 37

Букач Микола Миколайович, 1954 р.н. Закінчив Одеський державний педагогічний інститут ім. К.Д. Ушинського у 1976 році, доктор педагогічних наук, працює зав. кафедри соціальної роботи МФ НаУКМА. Коло наукових інтересів: педагогічна культура та музичне виховання молоді.

### Педагогіка та духовна культура

педагогічної діяльності, сутність якої полягає у вихованні інтелектуальної та емоційної сфер, формуванні духовної культури майбутнього фахівця. Педагогічна культура формується в процесі професійно-педагогічної діяльності.

Усі ми швидко помічаємо нестачу грошей чи дефіцит товарів на полицях магазинів, але значно повільніше починаємо відчувати й розуміти дефіцит духовності, вихованості, що являє собою основу культури особистості, культури нації.

Як стверджує А. Швейцер, "згубним для нашої культури є те, що її матеріальний бік розвивається набагато сильніше, ніж духовний. Рівновагу її порушено, культура, яка розвиває матеріальний бік без відповідного прогресу духовного, схожа на корабель, який, втративши рульове управління, втрачає маневреність і нестримно мчить назустріч катастрофі" [6, с. 83]. Аби відвернути цю катастрофу, необхідно стимулювати розвиток духовної культури.

З метою вирішення зазначеної проблеми в педагогічній науці останнім часом активно розробляється питання педагогічної культури, тобто акцент робиться на культурологічний аспект підготовки майбутніх фахівців. Поряд з традиційними підходами, значна увага приділяється розвитку духовної сфери майбутніх фахівців, основними критеріями якої є культура мислення, почуттів, гуманна поведінка особистості.

Виникає закономірне запитання, що слід зробити, аби створити належні умови для більш активного розвитку духовної культури. Стародавні філософи вважали, що людина зможе значно збагатитись у цьому напрямі, якщо повсякденно розвиватиме свої почуття. "Через двері почуттів людина одержує всі відомості стосовно зовнішнього світу. Якщо вона тримає ці двері ледь відчиненими або захищає їх, то може розраховувати лише на невелику частку відомостей ззовні. Якщо вона буде завжди тримати вхід чистим і вільним, то буде вбирати все краще з

того, що буде траплятися їй на шляху. Сьогодні цю думку підтверджують останні дослідження вчених, які довели, що завдяки спеціальному психотренінгу, який спрямований на відпрацювання здатності думати поза словом, можливо суттєво збільшити надходження інформації. Лише вдумайтеся в отримані результати, "якщо на вербальному рівні переробляється 100 біт-інформації за секунду, то на невербальному рівні – 100.000.000 біт" [4, с. 56]. Як бачимо, різниця в інтенсивності надходження інформації по різних каналах досить значна. Відомий радянський вчений Р. Лаурія, порівнюючи потенційні можливості свідомої й підсвідомої сфер, казав, що це все одно що порівнювати масу верхньої півки світового океану з рештою маси води Світового океану.

Крім того, слід зазначити, що розвиток розуму залежить від одержаних вражень, і ці враження, головним чином, приходять через почуття. А з цього можна зробити висновок, що чим більше відчуття будуть піддаватися тренуванню, чим активніше буде відбуватися розвиток органів чуття й пов'язаних з ними апаратів, тим вагомішим буде розвиток розумових сил та здібностей до мислення й пізнання. Адже відомо – від того, як ми забезпечимо постачання нашого розумового складу матеріалом, який має перетворитися на думку, великою мірою залежить якість і кількість розумової діяльності. Саме почуття і є тим матеріалом, тією основою, на якій формується й розвивається думка.

Яскравим прикладом такого розуміння ефективного розвитку чуттєвої, а через неї і свідомої сфер стало так зване "японське чудо", тобто мова йде про вражаючі темпи економічного зростання післявоєнної Японії. Як

вважають фахівці, одним із головних чинників такого зростання стала особлива увага до розвитку мистецтв. Достатньо сказати, що вже в першому класі японська дитина тричі на тиждень має можливість відвідувати уроки музики, які викладають вчителі-професіонали. (Якщо порівняти, то наша дитина один раз на тиждень має таку можливість, і що також важливо – не завжди ці заняття проводить вчитель-професіонал, часто музику викладає класовод початкової школи). Крім того, в Японії сформувалося трепетне відношення до мистецтва, пригадаємо хоча б такі національні види мистецтва, як "сад каміння", екібана, навіть бойові єдиноборства, такі як Карате-до, Дзю-до та ін., у них називаються бойовими мистецтвами. Безумовно, така активізація емоційного розвитку засобами мистецтв призвела до суттєвого зростання рівня культури і, як наслідок, рівня добробуту народу.

Але, акцентуючи увагу на емоційному розвитку, ми маємо наголосити, що спрямовувати всю діяльність мозку повинен інтелект, тому що емоційність, яка не має контролю з боку свідомості, також несе в собі значну небезпеку для суспільства. Лише думка, осяяна емоціями, або емоції, спрямовані думкою, спроможні привести людину до творчої діяльності, до духовності.

Слід зазначити, що саме увага до розвитку емоційної сфери людини та використання її можливостей останнім часом вийшли на перший план у дослідницькій роботі вітчизняних та закордонних вчених.

Значний прорив у розширенні розуміння поняття "духовна культура" та напрямків дослідження проблем культури належить родині Рерихів, які, як відомо, займалися не лише вивченням східної філософської думки, були непересічними художниками, але й проводили серйозні наукові дослідження. Зокрема, Реріхами був створений на території Індії спеціальний інститут, який вивчав такі актуальні і зараз проблеми: вплив мистецтва на емоційний розвиток людини; емоції та здоров'я; можливості людини у сприйнятті енергетичних потоків Всесвіту та ін. Наскільки успішними були ці дослідження, свідчить той факт, що майже через століття ці досліді зацікавили Академію наук Росії, і зараз ведуться інтенсивні переговори з Індією про розконсервування досліджень інституту Рерихів. Сьогодні поновлюються й поглиблюються дослідження у галузі можливостей людської психіки.

Цікавим і багатообіцяючим, на нашу думку, є напрямок дослідження сучасної науки, спрямований на вивчення взаємозв'язку емоційної сфери та передачі інформації на далекі відстані, тобто явище, яке ще називають телепатією, причому слід підкреслити, що

цей інформаційний потік йде на рівні почуттів, і ніякі перешкоди не можуть його зупинити. Сутність експерименту, який проводили американські військові, полягав у наступному: одну групу людей, у яких розвинуте почуття сприймання інформації, було поміщено у підводний човен і за сотні тисяч кілометрів опущено у глибини океану, іншу групу людей, у яких розвинуті властивості передачі інформації, залишили на березі, і вони мали віддавати накази тим, хто був на підводному човні. Попередньо між берегом і човном було відключено будь-який зв'язок, а за рухами човна спостерігали за допомогою космічного корабля. Так от, 70% усіх команд, які передавалися телепатичним методом, було виконано човном вірно. Як відомо, якщо 30% наукового експерименту дають позитивний результат, то вже є підстави вести мову про існування того чи іншого явища. Отримані експериментальні дані вражають, і, на нашу думку, цей напрямок наукової роботи має чудові перспективи.

Виходячи з означених напрямків досліджень, ми можемо констатувати, що в їх епіцентрі знаходиться людина, як основна складова культуротворчого процесу, і зокрема її емоційна система. Отже, постає нове запитання: що може ефективно вплинути на розвиток чуттєвої системи людини? Безумовно, одним з найефективніших засобів є мистецтво.

Чому ми звернули свою увагу саме на мистецтво? Тому що духовна основа людського життя найбільш повно і цілісно передається мистецтвом, тому що чуття кольору, форми, ритму закладені у психофізичній природі людини і становлять підґрунтя наших почуттів.

Твір мистецтва – це не лише концентрація емоцій та думок, але й продукт духовної культури. Та на відміну від багатьох інших продуктів людської діяльності твори мистецтва мають здатність не лише зберігати вкладену в них інформацію та енергію, але й передавати їх іншим суб'єктам через багато років після створення. Саме тому твори мистецтва відносяться до тих продуктів людської діяльності, соціальна цінність яких визначається, перш за все, наявністю в них нового культурного потенціалу, а, по-друге, якістю художнього виконання, майстерністю, які є своєрідною енергетичною домішкою до вже засвоєного рівня людської культури. Для того, щоб твір мистецтва через емоційну сферу надихав енергією глядачів чи слухачів, "форма художнього твору повинна бути настільки "прозорою", щоб її немовби й не було зовсім, щоб духовно-культурна енергія художника-творця наповнювала душі людей немовби сама по собі, без допомоги грубої матерії" [1, с. 97].

Декілька слів про вплив на людину певного виду мистецтва в залежності від матеріалу, який є основою цього мистецтва. З цього приводу ми вважаємо слушною думку Г. Гегеля про те, що в міру переходу від архітектури до скульптури, живопису, музики й літератури мистецтво все більше має змогу виражати багатство й життєздатність людської душі. Це відбувається завдяки поступовому звільненню видів від важкого природного матеріалу, який служив засобом втілення ідей художника. Виходячи з цього, ми бачимо, що музика володіє в порівнянні з іншими видами мистецтва вищою спроможністю впливати на особистість. І це не дивно. Хоча слід зазначити, що порівняно зі словесними, сценічними та образотворчими видами мистецтва музика має обмежені можливості щодо висвітлення конкретних фактів та подій. Але акустична матерія володіє такими засобами, які не доступні іншим видам мистецтва.

Історично так склалося, що звукова матерія набула можливостей сигнального плану та прямого психофізичного впливу, який є концентрованим і за інтенсивністю, і за часом зосередженості. Мобілізуюча сила навіть простішого музично-звукового сигналу "спрацьовує" вмиль, і ніякими

іншими мовними засобами у такий стислий проміжок часу вона не може бути здійснена.

Через емоційну сферу твори мистецтва впливають на внутрішній світ людини, керують настроєм, спрямовують діяльність. Як сказав Теплов, якщо твори мистецтва не диктують безпосередньо вчинки людей, то вони готують ґрунт для визрівання цих вчинків. Мистецтво можна назвати віддаленою реакцією переважно тому, що між його дією та його виконанням лежить завжди більш-менш тривалий проміжок часу" [2, с. 319-320]. Не дивно, що мистецтво з давніх часів розглядалося як один із основних виховних засобів.

Отже, можемо простежити чітку послідовність: мистецтво – емоційна сфера – духовна культура; тобто іншими словами, аби задовольнити той дефіцит духовної культури, який сьогодні ми відчуваємо, потрібно більше уваги приділити емоційному розвитку людини, активізувавши вплив мистецтва на всіх етапах її становлення. Ці заходи мають охопити дошкільні установи, загальноосвітні школи й вищі навчальні заклади. Лише таке серйозне ставлення до проблеми духовної культури може виправити ситуацію на краще.

### Література

1. Афанасьев Ю.Л. Социально-культурный потенциал художественной деятельности. – Львов: Свит, 1990. – 160 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусств. – М.: Искусство, 1986. – 572 с.
3. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М.: МГУ, 1973. – 374 с.
4. Самойлова В.И. Боевое искусство карате в системе дзенских искусств // Феномен карате-до: философские, этико-психологические, юридические аспекты. – М.: Философское общество СССР, 1985. – Т. 1. – С. 53-66.
5. Теплов Б.М. Ум полководца // Избранные труды: В 2 т. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 223-305.
6. Schweitzer A. Kultur und Ethik. – Munhen, 1960. – 344 s.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2001 р